

УДК: 657.6:006.037
JEL Classification: M 42
doi: 10.31767/nasoa.3-2020.06

О. Е. ЛУБЕНЧЕНКО,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач Національного центру обліку та аудиту,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
e-mail: olga.lubenchenko@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4209-8929

Організація та методичне забезпечення фінансового моніторингу в аудиторській фірмі. Новітні вимоги

Досліджено вимоги до впровадження фінансового моніторингу суб'єктами аудиторської діяльності, визначені Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06.12.2019 № 361-IX, який набув чинності з 28.04.2020 року. Виявлено, що неоднозначність тлумачень деяких понять у цьому Законі України і значні фінансові санкції, що можуть бути покладені на суб'єктів аудиторської діяльності, потребують наявності внутрішньофірмових документів щодо фінансового моніторингу. З огляду на це розроблено низку розпорядчих документів щодо фінансового моніторингу суб'єктів аудиторської діяльності, а також запропоновано доповнити робочу документацію, яка забезпечує проведення процедур фінансового моніторингу, декількома розділами. Розробки автора дозволять суб'єктам аудиторської діяльності повністю виконати вимоги законодавства та уникнути значних фінансових санкцій з боку контролюючих та регуляторних органів.

Ключові слова: суб'єкт аудиторської діяльності, аудиторські послуги, фінансовий моніторинг, первинний фінансовий моніторинг, правила фінансового моніторингу, відповідальна особа.

O. LUBENCHENKO,
Dsc (Economics), Associate Professor;
Head of the National Center of Accounting and Audit,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit,
e-mail: olga.lubenchenko@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4209-8929>

Organization and Methodological Support of Financial Monitoring in an Auditing Firm: New Requirements

The requirements to implementation of financial monitoring by auditing entities, as specified by the Law of Ukraine "On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction" from 06.12.2019 No 361-IX, enforced on 28.04.2020, are analyzed. The existence of unclear interpretations of some notions in the this Law of Ukraine or heavy financial sanctions that may be imposed on auditing entities call for elaboration and introduction of internal firm documents concerned with financial monitoring. While in the previous edition of the above Law of Ukraine the features of financial monitoring organization were specified for auditing entities in case of rendering certain categories of services to a client (realty transactions; asset management; raising funds to establish legal entities, support to their operation and management, buying and selling of corporate rights), they are not found in the updated edition of this Law of Ukraine. Therefore, auditing entities need to rely upon general norms of the Law of Ukraine in organizing financial monitoring. A series of

© О. Е. Лубенченко, 2020

administrative documents were elaborated for this purpose: the order on assignment of a person responsible for carrying out financial monitoring; the conclusion of business character test for the candidate on the position of the responsible person, the Rules for financial monitoring of an auditing entity, and the monthly fact sheet of the responsible person about the results of carried out measures on financial monitoring.

The developed Rules of financial monitoring cover all the regulatory requirements for the implementation of financial monitoring, with the possibility of making change in case of need. The Rules must be informed to the staff of an auditing entity, engaged in rendering auditing and non-auditing services, through the involvement in internal training on financial monitoring issues. Apart from the Rules, it is proposed to supplement the working documents supporting the financial monitoring procedures by the following sections: (i) "Documentary support to financial monitoring of auditing entities"; (ii) "Personnel and personnel training on financial monitoring issues"; (iii) "Documentary support to interactions with the State Service of Financial Monitoring of Ukraine, ministries and administrative departments", which are supposed to help auditing entities to fully observe the regulatory requirements and avoid heavy financial sanctions on the part of controlling and regulatory bodies.

Keywords: *auditing entity, audit services, financial monitoring, primary financial monitoring, rules of financial monitoring, responsible person.*

Постановка проблеми. Виконання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, меморандуму про співпрацю між Україною та Міжнародним валютним фондом потребували зміни законодавства в частині запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Саме тому з 28 квітня 2020 року запрацював Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 6 грудня 2019 р. № 361-IX (надалі – Закон № 361) [1]. Закон № 361 підтвердив пріоритетність інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір, розширив перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, запровадив ризик-орієнтований підхід у роботі із замовниками аудиторських послуг, процедури належної перевірки клієнта (замовника аудиторських послуг), що включає ідентифікацію, верифікацію, встановлення кінцевих бенефіціарів, операцій із публічними діями, актуалізацію інформації щодо клієнта. Попереднє ознайомлення із Законом № 361 свідчить, по-перше, про невизначеність таких тлумачень, як "ефективне управління ризиками", "неналежна система управління ризиками", "неналежна організація", "значний вплив", "тісні ділові зв'язки", "складні фінансові операції", "незвично великі фінансові операції", по-друге, про існування суттєвого підвищення штрафних санкцій, а це в сукупності може привести до правового конфлікту між суб'єктами первинного фінансового моніторингу (аудиторськими фірмами, аудиторами, що є фізичними особами – підприємцями) і контролюючими органами (Міністерством фінансів України), появи нових корупційних ризиків. Така ситуація потребує врегулювання через розроблення та впровадження внутрішньофірмових документів суб'єктів аудиторської діяльності щодо фінансового моніторингу. Вищезазначене обумовлює важливість досліджень проблем, пов'язаних із організацію та методичним забезпеченням фінансового моніторингу в аудиторській фірмі з урахуванням новітніх вимог.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового моніторингу у своїх роботах розглядали такі вітчизняні науковці, як О. Балануца [2], Е. Дмитренко [3, 4], В. Сухонос [5], А. Хмелюк [6] та інші. Ці дослідження стосуються правового забезпечення фінансової безпеки України, юридичної відповідальності суб'єктів фінансового моніторингу та фінансового контролю. Водночас питання організаційного та методичного забезпечення фінансового моніторингу для суб'єктів перинного фінансового моніторингу, серед яких є суб'єкти аудиторської діяльності (САД), такі як аудиторські фірми та аудитори, що є фізичними особами – підприємцями, не висвітлювались взагалі. Тому **метою** дослідження є розроблення організаційного та методичного забезпечення фінансового моніторингу в аудиторських фірмах у частині правил фінансового моніторингу на підставі Закону № 361, інших чинних нормативних

актів, спеціальної літератури та з урахуванням досвіду Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF).

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Законом № 361, первинний фінансовий моніторинг представляє сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [1]. Законом № 361 порівняно з попередньою його редакцією від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII [7] (надалі – Закон № 1702) значною мірою розширено коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу, в тому числі спеціально визначених, та розкриті для них особливості діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння законодавства України щодо визначення суб'єктів первинного фінансового моніторингу та особливостей їх діяльності

Закон № 361[1]	Закон № 1702 [7]
<p>Стаття 6. Система та суб'єкти фінансового моніторингу 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин): а) <i>суб'єкти аудиторської діяльності</i>; б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; ґ) нотаріуси; д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги; е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами; є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна; ж) суб'єкти господарювання, що здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; з) суб'єкти господарювання, що надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор; 8) постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; 9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.</p>	<p>Стаття 5. Система та суб'єкти фінансового моніторингу 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу: а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна; б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино; г) нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, <i>аудитори, аудиторські фірми</i>, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин); 8) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.</p>

Закон № 361[1]	Закон № 1702 [7]
<p>Стаття 10. Особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу</p> <p>1. Виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується:</p> <p>1) адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріусами, суб'єктами господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо: купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;</p> <p>купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав;</p> <p>управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;</p> <p>відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними;</p> <p>створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями;</p> <p>2) суб'єктами господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єктами господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна, при наданні консультаційних послуг, підготовці та/або здійсненні правочинів щодо купівлі-продажу нерухомого майна;</p> <p>3) суб'єктами господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує 40 тисяч гривень, або суму, еквівалентну зазначеній сумі, в тому числі в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, під час проведення фінансових операцій з предметами високої вартості (зокрема, з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням, антикварними речами, предметами мистецтва тощо) або під час організації торгівлі такими предметами, у тому числі аукціонної;</p>	<p>Стаття 8. Особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу</p> <p>1. Виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується адвокатами, адвокатськими бюро та об'єднаннями, нотаріусами, особами, які надають юридичні послуги, <i>аудиторами, аудиторськими фірмами</i>, суб'єктами господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, у разі, якщо вони задіяні у фінансовій операції для свого клієнта щодо:</p> <p>купівлі-продажу нерухомості;</p> <p>управління активами клієнта;</p> <p>управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;</p> <p>залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними;</p> <p>утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності (включаючи аудит) чи управління ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб (корпоративних прав).</p>

Продовження табл. 1

Закон № 361[1]	Закон № 1702 [7]
<p>4) суб'єктами господарювання, що надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор під час здійснення фінансових операцій із прийняття або повернення у сукупності або окремо плати (ставок) безпосередньо у гравців, виплати виграшу (призу)...</p> <p>Нотаріуси, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати обов'язки щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти спеціально уповноважений орган про свої підозри у разі надання послуг щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів або надання консультацій щодо захисту та представництва клієнта.</p>	

Джерело: складено автором

Як свідчить інформація табл. 1, у Законі № 1702 було визначено особливості організації фінансового моніторингу для САД у разі надання певних послуг клієнтам (операції з нерухомістю; управління активами, в тому числі банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними, купівля-продаж корпоративних прав). У оновленому Законі № 361 такі особливості відсутні взагалі.

Пунктом 7 розділу X Закону № 361 передбачено, що Кабінет Міністрів України зобов'язаний протягом трьох місяців від дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із Законом № 361, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону [1]. Ці вимоги Закону № 361 в травні 2020 року ще не були реалізовані. Тому САД при організації фінансового моніторингу наразі необхідно користуватися загальними нормами Закону № 361. Це означає, що САД має в першу чергу призначити особу, відповідальну за проведення фінансового моніторингу (якщо це не було зроблено раніше) та особу, яка виконуватиме такі обов'язки у разі відсутності відповідального. Призначення проводиться за посадою на рівні керівництва САД на підставі відповідного наказу (табл. 2).

САД протягом трьох робочих днів від дня призначення повідомляє про це Державну службу фінансового моніторингу (надалі – Держфінмоніторинг). Відповідальна особа має працювати в САД за основним місцем роботи, мати певний професійний досвід (але не обов'язково бути аудитором), пройти підвищення кваліфікації з питань фінансового моніторингу протягом трьох місяців з моменту призначення на посаду, мати бездоганну репутацію, що підтверджує довідка з Міністерства внутрішніх справ України, яка містить результати перевірки за персонально-довідковим обліком інформації про відсутність судимості, притягнення особи до кримінальної відповідальності, обмежень, передбачених кримінально-процесуальним законодавством України. Керівник САД складає внутрішній документ “Висновок щодо перевірки ділової репутації кандидата на посаду відповідального працівника” (табл. 3).

**Наказ про призначення суб'єктом аудиторської діяльності особи,
відповідальної за проведення фінансового моніторингу**

АФ "XXX"

НАКАЗ

№ 02 М від "24" квітня 2020 року
м. Київ

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 14.10.2014 р. № 1702-ІІІ*

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідальною особою за проведення фінансового моніторингу П.І.Б.**
2. Відповідальній особі ознайомитися із посадовою інструкцією, вжити заходів для забезпечення вимог Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення".

Директор
АФ "XXX", П.І.Б., підпис

З наказом ознайомлений
Особа, відповідальна за проведення фінансового моніторингу
П.І.Б., підпис, дата

*З 28.04.2020 року діє Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06.12.2019 р. № 361-ІХ.

**Особою за проведення фінансового моніторингу може бути керівник САД.

Джерело: складено автором

**Висновок щодо перевірки ділової репутації
кандидата на посаду відповідального працівника**

Назва САД _____
Код за ЄДРПОУ _____

ВИСНОВОК

щодо перевірки ділової репутації
кандидата на посаду відповідального працівника

П.І.Б. _____

(кандидата на посаду відповідального працівника)

Адреса: (за паспортними даними або довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи) _____

згідно зі ст. 9 Закону № 361, на підставі наступних документів:

Трудова книжка: _____ (ксерокопія додається)

Довідка Міністерства внутрішніх справ України про відсутність (наявність) судимості, притягнення особи до кримінальної відповідальності, обмежень, передбачених кримінально-процесуальним законодавством України: (ксерокопія додається)

Паспорт: (ксерокопія додається)

Диплом про освіту: (ксерокопія додається)

Свідоцтво про підвищення кваліфікації (видане Державною службою фінансового моніторингу, або вказати інше за необхідності): (ксерокопія додається)

Встановлено: Перевірка ділової репутації кандидата на посаду відповідального працівника (П.І.Б.) відповідає ст. 9 Закону № 361 на підставі представлених документів

Директор САД, П.І.Б., дата, підпис

Джерело: складено автором

Права, обов'язки, знання та вміння особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу, визначаються посадовою інструкцією, яка розробляється керівництвом САД. Відповідальна особа має інформувати керівника САД не рідше одного разу на місяць про стан фінансового моніторингу на фірмі через подання відповідної довідки (табл. 4).

**Довідка відповідальної особи про результати
проведених заходів щодо фінансового моніторингу**

Директору АФ “XXX”, П.І.Б
відповідальної особи за проведення фінансового моніторингу в
АФ “XXX”, П.І.Б.

**Довідка
про результати проведених заходів щодо первинного
фінансового моніторингу за квітень 2020 року.**

На виконання вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” повідомляю про результати проведених заходів із внутрішнього фінансового моніторингу АФ “XXX” за квітень 2020 року*.

Результати проведених заходів:

№	Назва заходів	Кількість операцій/ примітки
1.	Виявлено фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу	x
2.	Зареєстровано фінансових операцій з ознаками первинного фінансового моніторингу	x
3.	Направлено до Держфінмоніторингу України інформацію щодо операцій, які підлягають первинному фінансовому моніторингу (з 28.04.2020 року – порогові та підозрілі операції згідно зі ст. 20, 21 Закону № 361)	x
4.	Управління ризиками	Визначення рівня чи переоцінка ризиків клієнтів у звітному періоді проводилися згідно з планом та Положенням про оцінку та управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення
5.	Зупинені фінансові операції	x
6.	Направлення у визначених законодавством випадках до правоохоронних органів інформації	x
7.	Фінансові операції, у проведенні яких було відмовлено	x
8.	Заходи стосовно підготовки персоналу щодо виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму	Навчальні заходи у звітному періоді проводилися у відповідності до розробленого плану
9.	Розроблення та постійне оновлення правил і програм проведення фінансового моніторингу з урахування вимог законодавства	З 28.04.2020 р. оновлено Правила первинного фінансового моніторингу з урахуванням вимог Закону № 361

10.	Результати проведених перевірок внутрішньої системи фінансового моніторингу	Перевірки внутрішньої системи фінансового моніторингу у вказаному періоді не проводилися
*З 28.04.2020 року фінансовий моніторинг поширюється на порогові та підозрілі фінансові операції.		
Дата складання довідки: “30” квітня 2020 р. П.І.Б. відповідальної особи, підпис Примітка директора САД, що він з інформацією ознайомлений та взяв її до уваги		

Джерело: складено автором

Потребує уточнення визначення підозрілих фінансових операцій, наведене у статті 21 Закону № 361: підозрілою є будь-яка операція, незалежно від суми, яка є результатом злочинної діяльності. Закон № 361 не містить тлумачення злочинної діяльності. Звернення до юридичної літератури щодо злочинної діяльності дає змогу встановити, що це є скоєння особою кількох злочинів у більш чи менш тривалий проміжок часу, а злочин – це комплекс дій з досягнення цілей, що ставляться особою, протиправним шляхом [8]. Виходячи з практики аудиту рекомендується класифікувати підозрілі операції у такий спосіб:

1) Операції, пов’язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом (допорогові суми, що стосуються а) фінансових операцій з публічними діячами; б) переказу коштів за кордон, у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон; в) операцій з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів));

2) Операції, пов’язані з порушенням вимог Податкового кодексу України (ПКУ). Стаття 212 Кримінального кодексу України (ККУ) передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків, що визначені ПКУ. Згідно зі ст. 212 ч. 1 ККУ кримінальна відповідальність настає при приховуванні доходу від оподаткування в розмірі 3 000 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (НМДГ). П. 5 підрозділу 1 розділу XX та п. 169.1.1 ст. 169 ПКУ встановлено НМДГ на рівні 50% розміру прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. Прожитковий мінімум у 2020 році – 2102 грн, відповідно НМДГ – 1051 грн. Отже, кримінальна відповідальність при порушенні податкового законодавства у 2020 році настає при приховуванні доходів на суму більше 3 153 000 грн. Ст. 212 ч. 2 ККУ встановлено відповідальність за приховування доходів від оподаткування у великих розмірах – 5000 НМДГ, у 2020 році це 5 255 000 грн; ст. 212 ч. 3 ККУ – в особливо великих розмірах – 7000 НМДГ, у 2020 році це 7 357 000 грн.

3) Операції, пов’язані із шахрайством (заволодіння чужим майном або придбання майна шляхом обману, ст. 190 ККУ).

Про порушення законодавства, наведені в п. 2) та п. 3), свідчитимуть відсутність розпорядчих та підтверджувальних первинних документів у замовника аудиторських послуг, незадовільні результати тесту на шахрайство, що проводиться аудитором у відповідності до МСА 240 “Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства при аудиті фінансової звітності”.

Запропонована класифікація може бути розширена виходячи з конкретних завдань, з якими працює САД.

Обов’язком особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу САД, є розроблення та постійне оновлення внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу з урахуванням вимог законодавства. Передусім це стосується розроблення Правил фінансового моніторингу САД та відповідних програм. Правила фінансового моніторингу САД є внутрішнім документом САД, що розробляється на підставі законодавчих вимог. Зміни, внесені Законом № 361 в процедури моніторингу, потребували коригування внутрішніх документів САД. З цією метою було розроблено структуру Правил фінансового моніторингу САД та методичні рекомендації (процедури) щодо наповнення кожного розділу (табл. 5).

**Структурування Правил фінансового моніторингу
суб'єкта аудиторської діяльності**

Розділ Правил проведення фінансового моніторингу САД	Процедури, які застосовує САД
<p>I. Опис внутрішньої системи фінансового моніторингу САД 1.1. Загальні положення</p>	<p>Внутрішня система фінансового моніторингу САД створена виходячи з того, що САД, згідно з п. 2, п. 7 ст. 6 Закону № 361, зобов'язаний виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу. При цьому обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу визначаються п. 2 ст. 8 Закону № 361.</p> <p>У виконанні Правил зобов'язані брати безпосередню участь працівники САД, у межах їх компетенції, з метою виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.</p> <p>Будь-які посадові особи САД, яким стало відомо про порогові фінансові операції, підозрілі фінансові операції свого клієнта, з урахуванням їх класифікації, або при іншому виконанні своїх функцій, зобов'язані повідомити відповідальну особу за впровадження фінансового моніторингу працівника (за наявності) або керівника САД у разі виникнення у них підозри щодо клієнта.</p>
<p>1.2. Призначення працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу</p>	<p>Призначається на посаду на рівні керівництва САД, повинен мати бездоганну репутацію, що підтверджується відповідними довідками.</p>
<p>1.3. Права та обов'язки відповідального працівника</p>	<p>Згідно з п. 3 ст. 9 Закону № 361</p>
<p>II. Порядок постановки на облік (зняття з обліку) у Держфінмоніторингу</p>	<p>САД як спеціально визначений суб'єкт зобов'язана стати на облік у Держфінмоніторингу як суб'єкт не пізніше дня встановлення ділових відносин із клієнтом (проведення фінансової операції) у відповідності до п. 1, п. 2 ст. 8 Закону № 361.</p> <p>Інформація, необхідна для взяття суб'єкта на облік, подається в паперовому вигляді та обов'язково повинна містити відомості про реєстрацію суб'єкта, його місцезнаходження, відповідального працівника, особу, яка тимчасово виконуватиме обов'язки відповідального працівника у разі його відсутності (у разі призначення такої особи), а також відокремлені підрозділи суб'єкта у разі їх наявності.</p>
<p>III. Порядок ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів</p>	<p>Умови, за яких здійснюються ідентифікація, верифікація та вивчення клієнта (представника клієнта), та перелік ідентифікаційних даних встановлені ст. 11 Закону № 361. Ідентифікація і верифікація клієнтів здійснюється до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів, проведення фінансових операцій. Процедури ідентифікації та верифікації застосовуються окремо: для резидентів (фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, юридичних осіб); для нерезидентів (фізичних осіб, юридичних осіб,</p>

Продовження табл. 5

Розділ Правил проведення фінансового моніторингу САД	Процедури, які застосовує САД
	<p>трастів, іноземних фінансових установ). Додаткові процедури встановлюються для клієнтів, які (кінцеві бенефіціарні власники яких) є політично значущими особами, членами їхніх сімей та особами, пов'язаними з політично значущими особами. При проведенні ідентифікації, верифікації та дослідженні діяльності клієнта відповідальна особа складає опитувальник як окремий внутрішній документ.</p>
<p>IV. Порядок відмови від встановлення ділових відносин з клієнтом або від проведення фінансової операції</p>	<p>Згідно зі ст. 15 Закону № 361 САД відмовляється від встановлення ділових відносин із замовником аудиторських послуг: у разі неможливості провести процедури ідентифікації та верифікації замовника; визначити його кінцевих бенефіціарів; якщо ризик діяльності замовника є надзвичайно високим; якщо управлінський персонал замовника надає САД недостовірну інформацію.</p>
<p>V. Управління ризиками та оцінка ризиків</p>	<p>На етапі встановлення ділових відносин або у процесі обслуговування клієнта на підставі аналізу ідентифікаційних даних клієнта, інших наявних відомостей та інформації про клієнта та його діяльність здійснюється оцінка ризику цього клієнта з урахуванням критеріїв ризику, що визначаються відповідно до законодавства.</p> <p>Оцінювання ризику клієнта здійснюється за відповідними критеріями, зокрема за типом клієнта, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, і видом товарів, послуг, які клієнт отримує від суб'єкта.</p>
<p>VI. Виявлення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу</p>	<p>Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, поділяються на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – порогові фінансові операції (ст. 20 Закону № 361); – підозрілі фінансові операції (ст. 21 Закону № 361) з урахуванням запропонованої класифікації щодо підозрілих операцій.
<p>VII. Порядок повідомлення Держфінмоніторингу про підозри, які виникли щодо діяльності осіб або їхніх активів, якщо є підстави вважати, що вони пов'язані зі злочином, визначеним Кримінальним кодексом України. Зупинення фінансових операцій</p>	<p>У відповідності до ст. 23 Закону № 361 суб'єкт первинного фінансового моніторингу, який здійснює або забезпечує здійснення фінансових операцій, має право зупинити здійснення таких операцій, якщо вони є підозрілими.</p>
<p>VIII. Порядок повідомлення Держфінмоніторингу та відповідним правоохоронним органам про фінансові операції, стосовно яких є підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення</p>	<p>У разі, якщо у відповідального працівника є достатні підстави підозрювати, що фінансові операції пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, він зобов'язаний в день виявлення такої фінансової операції або спроби її проведення зареєструвати її та негайно (в день реєстрації) повідомити про неї Держфінмоніторинг в установленому порядку за телефоном +38044 594-16-32 (гаряча лінія).</p>

Розділ Правил проведення фінансового моніторингу САД	Процедури, які застосовує САД
<p>IX. Опис заходів, спрямованих на запобігання розголошенню інформації, що подається Держфінмоніторингу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу</p>	<p>САД та відповідальний працівник зобов'язані забезпечувати зберігання документів із питань проведення фінансового моніторингу у випадках та строки передбачені законодавством (не менше п'яти років від дня завершення операції або припинення ділових відносин), а також забезпечувати конфіденційність інформації та запобігання розголошенню інформації з питань фінансового моніторингу.</p>
<p>X. Порядок надання на запит Держфінмоніторингу інформації, у тому числі щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу</p>	<p>Інформацію на запит Держфінмоніторингу САД подає в паперовому та/або електронному вигляді разом із супровідним листом, в якому зазначається перелік документів (їх копій), що подаються. Копії документів повинні бути засвідчені підписом керівника суб'єкта, скріпленим печаткою (за наявності).</p>
<p>XI. Порядок збирання і зберігання документів щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів, оцінки та переоцінки ризиків, а також усіх документів, що стосуються проведення фінансової операції та ділових відносин із клієнтом</p>	<p>САД та відповідальний працівник зобов'язані забезпечувати зберігання визначених документів не менше п'яти років від дня завершення операції або припинення ділових відносин.</p>
<p>XII. Перелік заходів, спрямованих на обмеження ризику зловживань, пов'язаних із послугами, що надаються з використанням новітніх технологій, зокрема забезпечують проведення операцій без безпосереднього контакту з клієнтом</p>	<p>У разі, якщо використовуються новітні технології під час надання послуг клієнту та/або проведення фінансових операцій за участю САД, клієнт включається до категорії клієнтів з підвищеним рівнем ризику. З метою зменшення зловживань такими клієнтами працівники САД здійснюють аналіз ризиків, який полягає у поглибленому визначенні, оцінці, посиленому моніторингу, контролі, з урахуванням результатів ідентифікації та вивчення фінансової діяльності клієнта, послуг, що надаються клієнту, посиленому аналізі всіх проведених ним операцій та їх відповідності фінансовому стану і змісту діяльності клієнта.</p>
<p>XII. Порядок направлення запитів до органів державної влади з метою виконання завдань, покладених на суб'єкта Законом № 361</p>	<p>САД у відповідності до п. 3 ст. 8 Закону № 361 має право звернутися до державних органів, державних реєстраторів із запитом щодо надання ними необхідної інформації. На запит інформацію про клієнта надають: – уповноважені особи Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, органів виконавчої влади, правоохоронних органів, державні реєстратори.</p>
<p>XIV. Порядок проведення внутрішніх перевірок діяльності суб'єкта на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та</p>	<p>Перевірка діяльності працівників САД, які забезпечують здійснення фінансових операцій, на предмет дотримання законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, виконання Правил, Програм здійснюється не рідше одного разу на три роки згідно з планом перевірок, затвердженим керівником.</p>

Продовження табл. 5

Розділ Правил проведення фінансового моніторингу САД	Процедури, які застосовує САД
фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення	Відповідальний працівник має право залучати до проведення перевірок із цих питань будь-яких працівників, надавати їм доручення і вказівки у межах своєї компетенції, обов'язкові до виконання, а також вимагати від них допомоги при провадженні окремих дій. За результатами перевірки складається акт, який підписують особи/особа, які/яка здійснювали/здійснювала перевірку. В акті зазначаються висновки та у разі необхідності – пропозиції щодо усунення недоліків, виявлених за результатами перевірки. Акт перевірки після його підписання направляється керівнику для інформування та життя в разі необхідності заходів реагування.
XV. Порядок ознайомлення працівників із внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу	Для забезпечення належного рівня підготовки персоналу з питань проведення фінансового моніторингу відповідальний працівник здійснює підготовку персоналу з виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, шляхом проведення освітніх і практичних заходів. Усі працівники, які беруть участь у здійсненні або забезпеченні здійснення фінансової операції, повинні ознайомитися з Правилами та Програмою, а також брати участь у відповідних навчальних заняттях за розробленим та затвердженим керівником планом.

Джерело: складено автором

Правила фінансового моніторингу САД складаються з п'ятнадцяти розділів, що висвітлюють основні вимоги Закону № 361 до організації первинного фінансового моніторингу САД та визначають процедури, які він має застосувати. Отже, розроблені Правила фінансового моніторингу САД охоплюють законодавчі вимоги щодо провадження фінансового моніторингу, в них можуть вноситися відповідні зміни, спричинені або зміною законодавства, або умовами господарювання САД. З Правилами мають бути ознайомлені всі без винятку співробітники САД через участь у внутрішньофірмовому навчанні з питань фінансового моніторингу. Але це не єдиний документ, оскільки крім Правил САД має розробити:

- Посадову інструкцію для відповідальної особи.
- Програму фінансового моніторингу як план щорічних організаційних заходів з питань фінансового моніторингу.
- Анкету (опитувальник) щодо ідентифікації та верифікації клієнтів (у розрізі клієнтів – резидентів та нерезидентів, фізичних осіб та юридичних осіб).
- Положення про оцінку та управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. При цьому слід зауважити, що “Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення”, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 8 липня 2016 року № 584, мають бути змінені до 28 липня 2020 року, а відтак потребуватиме змін і розроблене до цього часу Положення.
- Журнал вхідної та вихідної реєстрації документів.
- Журнал направленої інформації до правоохоронних органів.
- Журнал обліку інформації, направленої до Державної служби фінансового моніторингу України.
- Журнал обліку зупинених фінансових операцій.
- Журнал ознайомлення та обліку користування внутрішніми документами з фінансового моніторингу і про відповідальність за порушення внутрішніх документів і вимог законодавства в сфері фінансового моніторингу.

– Положення про підготовку персоналу з питань проведення фінансового моніторингу.

– План навчання та підвищення кваліфікації працівників щодо здійснення заходів з фінансового моніторингу на 2020 рік.

– Календарний план навчання та підвищення кваліфікації.

– Програму навчання працівників та підвищення їх кваліфікації.

– Журнал навчання та підвищення кваліфікації працівників щодо здійснення заходів фінансового моніторингу.

– Процедури режиму доступу до внутрішніх документів із питань фінансового моніторингу; посадову інструкцію працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу.

– Попередження працівників підприємства про відповідальність за порушення вимог законодавства в сфері фінансового моніторингу.

Всі вищезгадані документи слід систематизувати за розділами:

1. “Документальне забезпечення фінансового моніторингу САД”.

2. “Персонал та навчання персоналу з питань фінансового моніторингу”.

3. “Документальне забезпечення взаємодії з Держфінмоніторингом, міністерствами та відомствами”.

Застосування вищезгаданих документів на практиці забезпечить документальне підтвердження проведених процедур первинного фінансового моніторингу САД. А систематизація документів за розділами полегшить користування ними особою, відповідальною за проведення фінансового моніторингу САД та, за необхідності, співробітниками САД і контролюючими органами при зовнішній перевірці.

Основні результати і висновки. Під час дослідження було виявлено необхідність ретельного вивчення вимог Закону №361 щодо впровадження фінансового моніторингу САД та коригування або створення нових положень щодо його здійснення. З цією метою розроблено такі документи: наказ про призначення особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу САД; висновок щодо перевірки ділової репутації кандидата на посаду працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу САД, Правила фінансованого моніторингу САД, щомісячна довідка особи, відповідальної про результати проведених заходів щодо фінансового моніторингу САД. Запропоновані документи дозволять САД виконати вимоги Закону № 361 та уникнути значних фінансових санкцій, передбачених цим Законом. Подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення блоку документального забезпечення ідентифікації, верифікації клієнтів САД, кінцевих бенефіціарних власників, взаємодії САД з Держфінмоніторингом, Міністерством фінансів, іншими міністерствами і відомствами, оцінці ризиків замовників аудиторських послуг, навчання персоналу САД з питань фінансового моніторингу.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 21.04.2020).
2. Балануца О. О. Місце та роль фінансового моніторингу в Україні як основоположного чинника ефективної боротьби держави з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2011. № 1. С. 35–42.
3. Дмитренко Е. С. Окремі проблеми механізму правового забезпечення фінансової безпеки держави та шляхи вирішення // *Правове регулювання економіки*. 2017. Вип. 16. С. 54–63.
4. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 43–50.
5. Сухонос В. В. Взаємодія прокуратури із суб’єктами фінансового моніторингу // Вісник прокуратури. 2010. № 12. С. 30–35.
6. Хмельюк А. А. Фінансовий моніторинг: суб’єкти та об’єкти в Україні // Науковий

вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2014. № 1(64). С. 174–180.

7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> Дата звернення: 21.02.2020.
8. Денисюк С. Ф. Злочинна діяльність: поняття, структура та характеристика елементів // Право і безпека. 2011. № 1(38). С. 135–139.

References

1. Pro zapobihannya ta protydiyu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction: the Law of Ukraine from December, 06, 2019, No 361-IX]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from [http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20](http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20) [in Ukrainian].
2. Balanutsa O. O. (2011). Mistse ta rol finansovoho monitorynhu v Ukrayini yak osnopolozhnogo chynnyka efektyvnoyi borotby derzhavy z lehalizatsiyeyu (vidmyvannyam) koshtiv ta finansuvannyam teroryzmu [The place and role of financial monitoring in Ukraine as a fundamental factor in the effective struggle of the state against money laundering and terrorist financing]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoyi podatkovoy ishlyzhy Ukrayiny – Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, 1, 35–42 [in Ukrainian].
3. Dmytrenko E. S. (2017). Okremi problem mekhanizmu pravovoho zabezpechennya finansovoyi bezpeky derzhavy ta shlyakhy vyrishennya [Some problems of the mechanism of legal support of financial security of the state and ways of the solution]. *Pravove rehulyuvannya ekonomiky – Legal regulation of the economy*, 16, 54–63 [in Ukrainian].
4. Dmytrenko E. S. (2014). Rol finansovoho monitorynhu u minimizatsiyi latentnosti zlochyniv, peredbachenykh stattyamy 209 ta 209-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny [The role of financial monitoring in minimizing the latency of crimes under Articles 209 and 209-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoyi akademiyi prokuratury Ukrayiny – Scientific Journal of the National Academy of Prosecutors of Ukraine*, 1, 43–50 [in Ukrainian].
5. Sukhonos V. V. (2010). Vzayemodiya prokuratury iz subyektamy finansovoho monitorynhu [Interaction of the Prosecutor’s Office with the subjects of financial monitoring]. *Visnyk prokuratury – Bulletin of the Prosecutor’s Office*, 12, 30–35 [in Ukrainian].
6. Khmelyuk A. A. (2014). Finansovyy monitorynh: subyekty ta obyekty v Ukrayini [Financial monitoring: subjects and objects in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrayiny (ekonomika, pravo) – Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (economics, law)*, 1(64), 174–180 [in Ukrainian].
7. Pro zapobihannya ta protydiyu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction: the Law of Ukraine from October, 14, 2014, No 1702-VII]. zakon.rada.gov.ua Retrieved from [http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18](http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18) [in Ukrainian].
8. Denysyuk S. F. (2011). Zlochynnadiyalnist: ponyattya, struktura ta kharakterystyka elementiv [Criminal activities: concept, structure and characteristics of elements]. *Pravo i bezpeka – Law and Security*, 1(38), 135–139 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Лубенченко О. Е. Організація та методичне забезпечення фінансового моніторингу в аудиторській фірмі. Новітні вимоги. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 3. С. 55-69. doi: 10.31767/nasoa.3-2020.06.